

D.2364

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

SAYI : 4

ELAZIĞ - 1999

KUR'AN-I KERİM'DE İNSAN MOTİFİ

Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN *

GİRİŞ

İnsan, yaratılmışların en üstünü olup, kendisine bahşedilen birtakım özelliklere sahip olmasından dolayı diğer canlılar arasında en farklı seviyede bulunmaktadır. İnsan, topraktan aldığı dostluk, merhamet ve alçak gönüllülüğünden dolayı özel bir mekana sahiptir. Özelliklerinden en önemlileri aklını kullanması, tefekkür etmesi ve inanma vasıflarıdır. İnsan, dünyadaki varlıkların en üstünü olması münasebetiyle akleder, mantığını kullanır, düşünür ve düşündüğünü ifade eder. İster kabul eder, ister reddeder. Sever, sevilir, üzüdür, ağlar, güler. İnsan, haya sahibidir, utanır, çekinir, ibret alır. İnsan sosyaldır, yer-içer, gezer-oynar, en sonunda tüm canlılar gibi ölür. Çünkü insan kendisinde bulunan bu vasıflardan dolayı direkt olarak Yaratıcı'nın muhatabı olmaktadır. Bundan dolayı akıl, kendisine hitab olunan şeyin sebebi olmuştur.¹

İnsanın üstünlük derecesi yaratılışındaki üstün vasıflardan kaynaklanmaktadır. Bu yaratılışı insana, "Yaratılan mahlukatın en üstünü"² olma vasfını kazandırmıştır. Yoksa insan, vücut yapısından veya fiziksel özelliğinden dolayı üstün değildir. Çünkü insandan daha güçlü ve büyük görümlü hayvanlar bulunmaktadır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve üstün kılan yönü, akıl, ruhu, düşüncesi bir de inancıdır. Bu yönleri insanın en mükemmel olan yanlarıdır. Allah alemleri insan şeklinde yaratmıştır. İnsan büyüdükçe alem olur, alem küçüldükçe insan olur. Neden diyecek olursak, alemdeki güneş ve ayı gözlere, ormanları baştaki saçlara, ırmakları damarlara ve içinde dolaşan kana, rüzgarı nefesimize, kalbimizi beytullaha v.s. benzetecek olursak, nasıl da ahenkli bir uyum göstermiş olur. İnsanın bu yaratılışı kur'an

* Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bilimdalı Öğretim Üyesi.

¹ Süleyman Hayri Bolay; "Akıl", mad., İ.A., C.II, İstanbul 1989, s.238; Heyet; İslam Gerçeği, Ankara 1995, s.1-2.

² Tin, 95/ 4.

dilinde “Ey insanoglu! Seni yaratıp sonra şekil veren, düzenleyen, müte’asip kılan, istediği şekilde seni terkip eden, çok cömert olan Rabbına karşı seni aldatan nedir?”³ buyurmuştur.

Bu vasıflarla yaratılan insan durup dururken neden “sonra onu aşağıların aşağısına gönderdik.”⁴ Hitabına muhatap olmuştur? Çünkü kendi adına, kendi çıkarına, kendi nefesine ve ihtirasına uyduğundan; zayıf bir yaratılışı ve gaflet içerisinde olması, nankörlük etmesidir. Bundan dolayı da en aşağı hatta “hayvandan daha aşağılara”⁵ inmiş olması, insanın nefsinin esiri olduğu zaman ortaya çıkmaktadır.

Pascal:” İnsanı iki grupta değerlendirip birincisinde akıllı diyebileceğimiz sadece Allah’ı bildikleri için inarak O’nun yolunda çalışırlar. İkinci grup ise Allah’ı bilmezler, ama O’na inanmak ve O’nu bulmak için çaba sarfederler. Bu iki grubun dışında kalanları akıllı saymak doğru değildir.” Der. Biz bu makalemizde, insanın yaratılışı, soyu, mahiyeti, üstün vasıfları, meziyetleri ve zaafiyetlerini Kur’an diliyle anlatmaya çalışacağız.

İNSANIN YARATILIŞI

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan zevcesini var eden ve ikisinden bir çok erkek ve kadın türeten Rabbınızdan korkun...”⁶ “Ey insan, Rabbinin adını tesbih et, O, yaratıp sana şekil vermiştir.”⁷ “Andolsun ki insanı balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattık.”⁸ “Sizi bir nefisten yaratan ve gönlümün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah’tır. Eşine yaklaşınca, eşi hafif bir yük yüklendi ve bu halde bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, karıkoca Rabları olan Allah’a “Bize kusursuz bir çocuk verirsen, andolsunki şükredenlerden oluruz.” diye dua ettiler.”⁹ “O, akıtılan bir meni damlası değil miydi? Sonra kan pıhtısı olmuş, sonra Allah onu yaratıp şekil vermişti. Ondaki erkek-dişi iki cins yaratmıştı.”¹⁰ İnsanın rahimde yaratılışı, akıtılan bir damla sperm ile dişi yumurta rahim yolunda birleşir (çiftleşir). Sonra ağır ağır rahme doğru ilerlemeye başlar. Bu hal ince kanaldan rahmin içine gelişi sekiz günde meydana gelir. Rahme gelen bu spermalar önce ikiye, daha sonra dörde bölünerek kendilerine özgü görevleri yerine getirmeye başlarlar. Bu görevler kimisi, yeni meydana gelen cenini korur, kimisi rahimde ceninin büyümesi için yardımlaşma görevlerini yapar.

³ İnfitar, 82/ 6-8

⁴ Tin, 95/5

⁵ Furkan, 25/44

⁶ Nisa, 4/1

⁷ A’la, 87/1-2

⁸ Hicr, 15/26

⁹ A’raf, 7/54, 57, 189

¹⁰ Kıyamet, 75/36-39

Büyüyen cenin veya et parçası etrafına bir kılıf yapar. Bu kılıf üç tabakadan oluşur. En dış tabaka rahmin dışındaki kan damarları yoluyla gıdaları alır ve çocuk kesesini meydana getirir. İkinci tabaka ise ceninin iç zarı halindedir. En altta ve ceninle yapışık ama diğer iki tabakayla bağlantılı sulu bir tabaka vardır ki cenini dış titreşimlerden korumaktadır. Rahimde gelişmeye başlayan bu hücreler, yavaş yavaş Kur'an'ın buyurduğu şekilde gelişir. Bu hücrelerden bazıları ceninin azalarını, dış organlarını, diğerleri ise kalbini vs lazım olan ilk temel olgunlaşmayı hazırlarlar. Bazı hücreler de beslenmesini, beyin, bel kemiği gibi organizmaları meydana getirir. Başka bir hücre de teneffüs, hazım ve tenasül organlarını oluşturur. Kemiklerin ve dokuların meydana gelmesini sağlar. İkinci ay biter bitmez cenin halini alır ki artık insan şekline benzemeye adaydır. Eksik olan yerleri de bu gelişim süreci içinde tamamlanır. Dördüncü ayına kadar bu hal devam eder. Bu arada bebek, göbek kanalıyla beslenmeyi "etene" yoluyla yapar. Sonra Allah o bebeğe "kendi ruhundan üfler", bebek canlanır, dokuz ay on gün gibi bir zaman içerisinde de ana rahminden dışarıya çıkar. Bu aradaki ağırlığı, beslenmeye göre değişir. Üç veya dört kg. kadara ulaşabilir.¹¹ Meydana gelen bu insan, Kur'an diliyle şu safhaları oluşturur: "Biz onun için iki göz, bir dil ve iki dudak var ettik."¹² "Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yaratmış, sonra da sizi çiftler halinde var etmiştir. Dışının gebe kalması ve doğurması, ancak O'nun bilgisine göredir. Ömürlerinin yaşaması ve ömürlerinin azalması şüphesiz kitaptadır. Doğrusu bu, Allah'a kolaydır."¹³ İnsanlığın ilk atası Adem topraktan ve eşini de ondan, sonra gelen insanları meniden yaratmıştır. Her şeyin yazılı olduğu kitap da Allah'ın bilgisidir. Yani levh-i mahfuzdur. "Sizi yerden çıkarıp büyüttü"¹⁴ İnsan bu aleme yokluktan geldi. Peki onları getiren kimdir? Şüphesiz insanlar, dünyaya kendi istek ve arzularıyla gelmediler. Gelmeyi ve kalmayı kararlaştırıp tespit edecek iradeye de sahip değillerdi. Şu halde kendi iradelerinin dışında başka bir irade onları dünyaya getirmiştir. Kendi iradelerinden apayrı bir irade onları yaratmış ve bir yol çizmiş, hayat çemberini sınırlandırmıştır.¹⁵ "Sizi yaratan biziz, hala tasdik etmez misiniz? Söyleyin, akıttığımız meniden insanı yaratan siz misiniz yoksa biz mi yaratmaktayız?"¹⁶ Bir insan kendisi önceden bir şey değilken onu ya-

¹¹ A.Nedim el-Cisr, İlim-Felsefe-Kur'an Işığında İman, (Çev:Remzi Barışık), İstanbul 1981, s.423-424

¹² Beled,90/8-9

¹³ Fâtır,35/11

¹⁴ Hud,11/61

¹⁵ Seyyid Kutup, Fizilal-il Kur'an, (Çev: B.Karlıağa-M.E.Saraç-İ.H.Şengüler), C.III, İstanbul 1968, s. 54

¹⁶ Vakıa, 56/57-59

ratmış olduğumuzu hatırlamaz mı?"¹⁷ İnsan bu hakikatleri hatırlayacak olursa en kestirme yoldan gerçek hidayete erecektir. İnsanı şu dünya alfabesine getiren, onların hayat planını çizen ve kainat ile mücadele gücü veren hiçbir yerde takviye görmeden, her şeyi bilmektedir. Yeryüzüne bakmazlar mı? Orada, bitkilerden nice güzel çiftler yetiştirmişizdir. Şüphesiz bunlardan Allah'ın kudretine işaret vardır, ama çoğu inanmazlar."¹⁸ buyurulmuştur. Şu görmüş olduğumuz beşeriyet, bir tek iradenin mahsulüdür. Hepimiz bir babadan gelme kardeşleriz, hepimiz insanız ve bir Yaratıcının mahluklarıyız.¹⁹

"Ey Muhammed! Allah'a eş koşanlara sor, kendilerini yaratmak mı daha zordur, yoksa bizim yarattığımız gökleri mi? Aslında biz kendilerini özlü çamurdan yaratmışızdır."²⁰ Muhakkak sizi topraktan biçimlendirdik.²¹ O ki sizi çamurdan biçimlendirdi"²² İnsanın kökünün topraktan yaratılmasının birinci derecedeki manevi anlamı toprakta bulunup Kur'an'da yer alan ve bugün insan vücudunun bileşiklerini ele aldığımızda Kur'an ifadesine asla ters düşmez. Çünkü insan, toprakta bulunan bileşiklerden meydana gelmektedir.²³ Bizim nihai kaderimiz nedir, bağlı bulunduğumuz insan türünün ve tabiatındaki diğer canlıların kökeni nerede yatmaktadır. "Sizi bir tek nefisten yaratmış sonra ondan eşini var etmiştir. Sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirmiştir. Sizi annelerinizin karınlarında üç türlü karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır. İşte bu Rabbimiz olan Allah'tır. Hükümler O'nun bırakıp başkasına yönelirsiniz? De ki: Ey cahiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emredersiniz?"²⁴ "Sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra kan pıhtısından yaratan; sonra erginlik çağına ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için sizi bebek olarak dünyaya çıkaran O'dur. Kiminiz daha önce öldürülür, kiminiz de belirtilmiş bir süreye ulaşırsınız, belki artık düşünüyorsunuz. Dirilten öldüren O'dur. Bir şeye karar verirse "O" der ve dediği olur. Allah size delillerini gösteriyor. Allah'ın delillerinden hangisini inkar edersiniz."²⁵ Canlılar alemindeki akıllara durgunluk veren, insanı ana rahminde üç devrede üç karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçiren, bütün canlıları çift çift yaratan Allah, bunların bir tesadüf eseri olmadığını, eğer tesadüf eseri olarak meydana gelmiş olsaydı, bütün insan ve

¹⁷ Meryem, 19/67

¹⁸ Şuara, 42/7-8

¹⁹ E. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C.II, İstanbul 1971, s. 1272-1273

²⁰ Saffat, 37/11

²¹ Necm, 53/32

²² En'am, 6/2

²³ Maurice Bucaille, İnsanın Kökeni Nedir?(çev.A.Ünal), İstanbul 1984, s. 236

²⁴ Zümer, 39/6,64; Enam, 6/143-144

²⁵ Mümin, 40/67-68

hayvanlarda, hatta bitkilerde aynı durum bahis konusu olurdu. İddia edildiği gibi tesadüfün varlığını kabul edersek, bütün hayvanlarda, görme organı olan gözün aynı nitelikte olması icab ederdi. Halbuki bitkiler müstakil bir türden, hayvanlar ise başka bir türden yaratılmışlardır.²⁶ “Yerin yetiştirdiklerinden ve daha bilmediklerinden çift çift yaratan Allah münezzehtir.”²⁷ “Gerçekten O’dur, erkeği ve dişiye iki eş yaratan.”²⁸ “Yeri düzenleyen, orada dağlar, nehirler var eden, her türlü üründen çift çift yetiştiren, gündüzü geceyle bürünen de O’dur. Bunlarda düşünen kimseler için ibretler vardır.”²⁹ “İbret alınız diye her şeyi çift çift yaratmışızdır.”³⁰ “O halde, insan kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmez mi ki hemen apaçık bir hasım kesilir ve kendi yaratılışını unutarak: “Çürümüş kemikleri kim yaratacak” diyerek bize misal vermeye kalkar...Ey Muhammed! De ki : “Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O her türlü yaratmayı bilendir.”³¹ “Andolsun ki insanı süzme çamurdan yaratan, sonra onu nutfe halinde sağlam bir yere yerleştiren, sonra nutfeyi donmuş kana çeviren, donmuş kanı bir çiğnemlik et yapan, bir çiğnemlik etten kemikler yaratan, kemiklere de et giydiren, sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getiren, yaratanların en güzeli olan Allah ne büyüktür. Oysa, sizin için kulaklar, gözler ve kalpler var eden O’dur. Pek az şükrediyorsunuz. Sizi yerde yaratıp yayan O’dur. Düşünmez misiniz?”³² buyurmuştur. Bu ayetlerde geçen “Elmudga” bir et parçasıdır. “Muhallaka” yaratılmış veya yaratılış manalarına gelmektedir. Buna, tam veya noksan yaratılmış bir et parçası yahut yaratılışı belli olan veya henüz belli olmayan bir et parçası denilebilir.³³ “Biz bu misalleri insanlara veriyoruz. Onları ancak bilenler anlayabilir. Ey Muhammed! İşte sana gerçek olarak anlattığımız bunlar, Allah’ın varlığının delilleridir. Artık Allah’tan ve O’nun delillerinden sonra hangi söze inanırlar?”³⁴ buyurmuştur.

Yukarıda görüldüğü gibi anlamı verilen ayetlerle hayat kervanı hatta kainat kervanı gözler önünde sergilenmektedir. Yeryüzündeki her şeyin Allah tarafından yaratıldığı ve bunların insanlara bahşedildiği ifade edilmektedir. İşte buradan “Rabbın (ezeli iradesi ile Adem’i var kılmayı murad ettiğinde) meleklerle, “Ben yeryüzünde mutlaka (emirlerimi yerine getirecek, benim adıma konuşacak) bir halife var kılacağım.” Demiştir. (Melekler de)

²⁶ el-Cisr, a.g.e., s.416-417

²⁷ Yasin, 36/36

²⁸ Necm, 53/45

²⁹ Ra’d, 13/3

³⁰ Zariyat, 51/49

³¹ Yasin, 36/77-79

³² Kasas, 28/43

³³ el-Cisr, a.g.e., s.420-421

³⁴ Casiye, 45/6

“Orada fesat çıkaracak, kanlar dökcek kimse mi yaratacaksın? Oysə, biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis ediyoruz.” demişlerdi. (Allah) “Şüphesiz ki benim bildiğimi siz bilemezsiniz.”³⁵ demişti. Görüldüğü gibi ayette “halife” kelimesi birisi adına işleri idare eden, tasarrufta bulunan, kanun ve nizamnamelere uygun olarak nizam ve intizamı sağlayan kimselere verilen bir isimdir. Nitekim “halife” kelimesi halk dilinde, Hz. Peygamber’in vefatından sonra, sırasıyla Hz.Ebu Bekir, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz. Ali’nin halife seçilmeleriyle şöret bulmuştur. Bunlara Halifetü Rasullillah veya Hulefa-i Raşidin denilmiştir.³⁶ Buradan şunu anlamak mümkündür, bu halifelerden her biri, devlet ve millet işlerini Hz. Peygamberin naibi olarak,³⁷ O’nun adına yürütmüşlerdir. Yürüttükleri bu işler ister vahye dayalı olsun, ister vahye dayalı olmasın Peygamber tarafından yürütülen kanun ve nizamnameleri tatbik etmişlerdir.³⁸ O halde yeryüzünde Allah’ın has vekili sayılan insanın bu şerefli vazifeyi gerektiği gibi yerine getirebilmesi için tasarrufuna yetkili kılındığı şeylerin ve onlarla ilgili İlahi buyrukların hepsini bilmesi ve yerli yerince kullanmasına akıl erdirmesi lazımdır.³⁹ Allah’ın yeryüzünde yaratacağı veya kılacağı “halife” Allah’a vekaleten yeryüzündeki emir ve yasaklarını tatbik edecek, yeryüzünü muhafaza edecek insanı murad etmiştir.⁴⁰ Nitekim “Sizi yeryüzünde halife yapan O’dur. Onun için kim inkar ederse, inkarı kendi zararındadır. Kafirlerin küfrü, Rableri katında kendileri için ancak gazabı artırır...”⁴¹ buyurmuştur. Allahu Teala” (Ben yeryüzünde bir halife yapacağım) demişti ki: Melekler, daima Allah’ı tesbih ve takdis edenler olarak kendileri varken kan dökcek, bozgunculuk yapacak birilerini yaratmasına gerek olmadığını söylemişlerdir. Allah’da meleklerle:,,’ sizin bilmediğiniz şeyleri ben daha iyi bilirim.”⁴² buyurmuştu. Bu karşılıklı konuşmadan sonra, Allah, Adem’i yarattı ve onun üstün olduğunu göstermek için bütün eşyanın ismini öğretti ve meleklerle dedi ki’ eğer sözünüzde doğruysanız bunların isimlerini bana bildirin.”⁴³ demişti. Melekler de cevap olarak dediler ki “Sen yücesin; bizim, senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen, bilensin, hakimsin”.⁴⁴ demişlerdir. Allah’ın

³⁵ Bakatrat,2/30

³⁶ Talat Koçyiğit, Kur’an-ı Kerim Meali ve Tefsiri, C.I, Ankara 1990, s. 87-88

³⁷ Celal Yıldırım, İlimin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri, C.I, İzmir 1986, s. 143

³⁸ Ebussuud Efendi, Muhammed b. Muhammed el-Amadi, İrşadü’l-Akl’s Selim İle Mezayel-Kur’an-ı Kerim, C.I, Beyrut ?, s. 79

³⁹ Yıldırım, a.g.e., C.I, s. 143

⁴⁰ ez-Zamahşeri, Mahmud b. Ömer, el-Keşşaf, C.I, Kahire 1987, s.125; İsmail Hakkı, Tefsiru Ruh`ul Beyan, C.I, İstanbul 1389, s. 93

⁴¹ Fatır, 35/39

⁴² Bakara, 2/30

⁴³ Bakara,2/31

⁴⁴ Bakara,2/32

Adem'e öğrettiği tüm eşyanın ismini, neye yaradığını, ne için kullanılacağını bilemeyen melekler, Adem ile yapılan bu imtihanı kaybetmiş, Adem'in daha üstün olduğunu görerak O'na secde etmişlerdir.

Ademe'e öğretilen isimler hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazılarına göre Allah, Adem'e isimlerin hepsini ve özelliklerini, ne işe yaradıklarını öğretmiştir.⁴⁵ Diğer bir görüşe göre de eşyanın bazılarını, insan, hayvan, yer, deniz, dağ, merkep vs isimleri öğretmiştir.⁴⁶ Başka bir görüşte de Allah'ın sıfatlarını ve bütün dillerin öğretildiği belirtilmiştir.⁴⁷ Ebussuud'da Allah, Adem'e isimlerin hepsini öğretmiş, zahiri, batını ve bariz olarak eşyanın tüm özelliklerini öğretmiştir der.⁴⁸ Bu üstünlükten dolayı Allah, Adem'e "Ey Adem! Bunların isimlerini meleklere bildir." Deyip, Adem de isimleri meleklere bildirince, "Ben size göre göklerin ve yerin sırlarını daha iyi bildiğimi, sizin açıkladığınız ve gizlemiş olduğunuz şeyleri de daha iyi bildiğimi söylemedim mi?"⁴⁹ buyurmuştur. Allah, meleklere bu yaratmadaki hikmetinin böyle bir bilgili varlık meydana getirmek olduğunu söylemiştir. Bundan sonra meleklere Adem'i secde edip boyun eğmelerini emretmiş, iblis dışındaki meleklerin tamamı Adem'e secde etmişlerdir. İblisin secde etmeyişi gurur, kibir ve asabe yapması, kendisinin ateşten Adem'in topraktan yaratıldığını iddia ederek emre itaatsizlik etmiş ve sonunda da tard edilmiştir.

İsmail Hakkı, tefsirinde şöyle bir olay anlatmaktadır:" Allah, önce dünyayı, sonra melekleri, daha sonrada cinnileri yarattı. Melekleri semaya, cinnileri yeryüzüne yerleştirdi. Cinniler yeryüzünde türeyip çoğaldılar ve aralarında çıkan olaylardan dolayı yeryüzünü fesada verip kan döktüler. Allah, bozulan bu düzeni yeniden tesis etmek için iblis (Azazil)'i bazı meleklerle birlikte yeryüzüne gönderdi. İblis ve melekler cinnileri denizin ortasındaki adalara ve dağlara sürdüler. Bu hadisler Hz. Adem yaratılmadan altmış bin sene önce olmuştu. İşte bu olaylar İblis'i yeryüzünün hakimi kılmış, orada bulunan tüm hazineleri emrine vermişti. Sonra İblis gururlanmış ve "Allah bana bu mülkü, ben buraların hakimi olduğum için vermiştir"

⁴⁵ Bağdadi, Muhammed b. Abdi'l-Hamid, Ruhul Meani, C.I, Beyrut 1985, s. 223; Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1988, s. 129

⁴⁶ ez-Zamahşeri, a.g.e., C.I, s.124-125;el-Kasimi, Muhammed Cemaleddin, Tefsiri'l Kasimi, C.I-III, Beyrut 1994, s. 275; Yazır, a.g.e., C.I, s.309;Yıldırım, a.g.e., C.I, s. 140 vd.

⁴⁷ Kurtubi, Ebi Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, el-Camiu'l Ahkamu'l Kur'an, C.I, Beyrut 1993, s. 195; Mehmed Vehbi, Hulasatu'l Beyan, C.I-II, İstanbul 1990, s. 93

⁴⁸ Ebussuud, a.g.e., C.I, s. 83-84

⁴⁹ Bakara, 2/33

diyerek, kibirlenmiştir. Bu hadiselerden sonra Allah meleklerle ben y yüzünde bir halife yaratacağım diyerek meleklerle duyurmuştur.⁵⁰

Burada akıl sahipleri için önemli ibretler bulunmaktadır. Akıl sahibi olmayan ve düşünmeyenler için de "Sizi uyarmak için içinizden bir Adem (halife) vasıtasıyla, Rabbinizden size bir zikir(kitap) gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O,size Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz"⁵¹ "Sonradan nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldı (onların yerine sizi getirdik)"⁵² "Gökleri ve yeri gerektiği gibi yaratmıştır. Size şekil vermiş ve şeklinizi güzel yapmıştır. Dönüş Onadır."⁵³

İşte insanoğlu bu yaratılış ve yaratılıp yeryüzünün halifesi kılınmış bununla da kalmayıp, bazı sıfatlarla techiz edilerek meleklerden bile üstün kılınmıştır. Nitekim Allah'ı Teala: "Tin'e, Zeytun'a, Tur-i Sina'ya ve şu emin beldeye yemin ederim ki biz insanı en güzel biçimde yarattık..."⁵⁴ buyurmuştur. İnsanın yaratılışındaki bu üstün gaye ona verilen en büyük değerdir. Meleklerden bile üstün kılınarak yeryüzünde Allah'ın halifesi oluşunun esas sebebi ise akılla mücehhez kılınarak kainatın yaratılış sırrını kavrayan bilmesidir. İnsan böyle bir kudret ve kabiliyetle donatıldıktan sonra yücelmiş ve tüm varlıklardan üstün kılınmıştır. "Meleklerle: Adem'e secde edin."⁵⁵ buyruğuyla Meleklerin, insanların ilk atası olan Hz. Adem'e secde etmekle emir olunmalarında insanın meleğe nispetle daha faziletli bir varlık olduğunu gösteren açık bir işaret vardır. Adem'e secdeleri bir ibadet anlamına değil, saygı ve sevgi anlamındadır. Zira ibadet secdesi, sadece ve sadece Allah'a yapılır.

Yeryüzündeki güçler, insana boyun eğdirilmiştir. İnsan şu dünya üzerindeki canlıların yapamayacağı işleri başarmaktadır. Bitkileri yetiştiren aletler yapan, akıp giden ırmağa gem vuran, yer altında madenler ve petroler çıkartan, bunları işleyen yararlı hale getiren, uzaya kadar yükselen, ilimle donatılmış insandır. Bunlar Allah'ın tabiat yasalarını insana boyun eğdirmesinden dolayı olmaktadır.⁵⁶ Bu üstün yaratılışla yaratılan insanı Kur'an-ı Kerim şu şekilde anlatmaktadır: "Onu düzenlediği (İnsan şekline koyduğu)

⁵⁰ İsmail Hakkı, a.g.e., C.I, s. 93-94; Ahmed Davudoğlu, Tıbyan Tefsiri, C.I, İstanbul ?, s. 39

⁵¹ A'raf, 7/68-69

⁵² Yunus, 10/14

⁵³ Teğabun, 64/3

⁵⁴ Tin, 95/1-4

⁵⁵ Bakara, 2/34

⁵⁶ Ateş, a.g.e., C.I, s. 138

ve ona ruhundan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın, meleklere hepsi toptan secde ettiler.”⁵⁷ Bir başka ayette de “Biz hakikaten insan oğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel rızıklar verdik; yine onları yarattıklarımızın bir çoğundan cidden üstün kıldık”⁵⁸ buyurmuştur.

Ey Muhammed! De ki “O Allah tekdir”⁵⁹ “Onu meniden yaratıp merhalelerden geçirecek Ona şekil vermiş; sonra tutacağı yolu kolaylaştırmıştır. İnsan yiyeceğine bir baksın; doğrusu suyu bol bol indirmekteyiz. Sonra yeryüzünü yaymakta ve orada taneli ekinler, üzüm, sebzeler, zeytin, hurma ağaçları, koca koca ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirmekteyiz. (Bütün bunları) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir.”⁶⁰ “Orada sizin ve rızık veremeyeceğiniz kimseler için geçimlikler meydana getirdi. Hazinesi bizim katımızda olmayan hiçbir şey yoktur. Biz onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz. Rüzgarları aşılamaçısı olarak gönderdik de yukardan su indirdik ve sizi onunla suladık. Yoksa siz onu toplayamazdınız”⁶¹ buyuran Allah’u Teala burada rüzgarı bir aşılamaçısı olarak gönderip, rüzgarın esmesinde yağmurun müjdecisi olarak belirtmektedir. Nitekim “Allah’ın gökten bir su indirip, onu yerdeki kaynaklara yerleştiren, sonra onunla türlü ekinler yetiştiren, sonra onları kurutup sapsarı bir lahe getiren sonrada çer-çöpe çeviren”⁶² “size mucizelerini gösteren, size gökten rızık indiren O’dur.”⁶³ “Yeryüzünde sarsılmayasınız diye sabit dağlar, nehirler ve belki yolunuzu bulursunuz diye yollar ve işaretler meydana getirmiştir. Hayvanlarda da size fayda vardır karınlarındaki metfuat (fişkı) ile kan arasından size halis ve içimi kolay süt veririz. Bu hayvanlardan bazıları da sizin ağırlıklarınızı tanıyabilecek (atlar, katırlar ve eşekler) vermiştir. Rabbin bal arısına: Dağlardan ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbi’nin sana kolaylaştırdığı yayılım yollarına gir diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onlar insanlar için şifa vardır. Diğer hayvanların etlerinden, derilerinden, yün ve kıllarından bir süre kullanacağınız giyimlikler ve geçimlikler var etmiştir. O, hayvanlarda sizin için ısıtıcı (şeyler ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını yersiniz. Allah sizin için denizde taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren, Denizde suları yara yara giden gemiyi görüyor-

⁵⁷ Hicr,15/29-30

⁵⁸ İsrâ,17/70

⁵⁹ İhlâs,112/1

⁶⁰ Abese,80/19-25,32

⁶¹ Hicr,15/20-22

⁶² Zümer,39/21

⁶³ Mümin,40/13

sunuz. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız o nimetlerini sayamazsınız. Nimet olarak size ulaşan (her şey) Allah'tandır. Allah sizin için evlerinizin bir kısmını huzur ve sukun yeri yaptı ve hayvanların derilerinden, gerek göç gününüzde gerekse konaklama gününüzde, sizin için taşınması kolay evler (çadırlar, portatif evler yaptı) Onların yünlerinden yapağlarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi. Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı.⁶⁴ Hatta Allah Teala, kendisinin yasak ettiği şeylerden bile faydalanacağımızı buyurmuştur." (Allah) size, ancak ölü hayvanı, akan kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Kim mecbur kalırsa (başkalarının haklarına) saldırmaksızın sınırı da aşmadan (bunlardan yiyebilir) çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.⁶⁵ "Allah'tan başka hangi Tanrı içinde istirahat edeceğiniz geceyi size getirebilir. Görmezmissiniz? Allah dinlenmeniz için geceyi lütuf edip verdiği rızık aramanız için gündüzy meydana getirmiştir. Bunlar O'nun rahmetinden ötürüdür. Belki artık şükredersiniz"⁶⁶ "Gökleri ve yeri yaratan, yukardan indirdiği su ile size yiyecek olarak ürünler yetiştiren, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri, nehirleri, daimi olarak yörüngelerinde yürüyen ay ve güneşi, gece ile gündüzy sizin buyruğunuza veren Allah'tır."⁶⁷

Netice olarak "Yeryüzünü bir beşik dağları da onun için direk kılan biz insanları ve hayvanları çift çift yaratan uykuyu (geceyi) dinlenme vakti kılan, gündüzy çalışma vakti kılan üstümüze yedi kat gök bina eden güneş vasıtasıyla ışık veren, taneler, bitkiler, ağaçlar, sarmaş dolaş bahçeler yetiştiren, bulutlardan bol yağmur veren"⁶⁸ şüphesiz Allah'tır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "göklerin ve yerin Rabbi kimdir" sorusuna "Allah'tır" cevabının verilmesini istemektedir. Ayrıca "O'nu bırakıp kendilerine bir fayda ve zararı olmayan dostlar mı edindiniz? Kör ile gören bir olur mu veya karanlıkla aydınlık bir mi dir. Yoksa Allah'a, Allah gibi yaratması olan ortaklar buldular da , yaratmaları bir birine benzettiler? Deki "her şeyi yaratan Allah'tır. O her şeye üstün gelen tek Tanrı'dır"⁶⁹ buyurup, devamla "Bunlar yalnız" Allah'ın gerçek olduğuna, ölüleri dirilttiğini gücünün her şeye yettiğini şüphe götürmeyen kıyamet saatinin geleceğini, Allah'ın kabirlerde olanı kaldıracığını gösterir. Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, orada olanları akledecek kalpleri, işitilecek kulakları olsun. Ama yalnız gözler kör olmaz, fakat göğüslerde olan kalplerde körleşir. Göklerde olanlar yerde olanlar O'nun dur.

⁶⁴ Nahl,16/5-8,15-18,53,66-69,80-81

⁶⁵ Nahl,16/115

⁶⁶ Kasas,28/71-73

⁶⁷ İbrahim,14/32

⁶⁸ Nebe,78/6-16

⁶⁹ Rad,13/16

Doğrusu Allah müstağnidir, övülmeye layık olandır”, “Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, şimdi onu dinleyin: Sizlerin Allah’ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamayacaklardır. Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar; davalı da davacı da ne kadar güçsüz... Allah’ı gereği gibi değerlendiremediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir güçlüdür”⁷⁰ hatırlatmasını yapmaktadır.

SONUÇ

Netice olarak “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım; Ben onlardan rızık istemiyorum Beni doyurmaların da istemiyorum. Şüphesiz rızık veren güç ve kuvvet veren yalnız Allah’tır.”⁷¹ “Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi (ölümünü) ertelemez. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Ey iman edenler mallarınız çocuklarınız sizi Allah’ı anmaktan alıkoymasın, kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır.”⁷²

Hz. Peygamberin ifadesiyle “Ondan (Kur’an-ı Kerim) sizden evvelkilerin ve sonrakilerin haberleri ve aranızı bulacak hükümler vardır. O, arabulucudur. Boş söz değildir. Kim onunla söylese doğru söyler. Kimde onula çağırırsa çağırıldığını hidayete çağırır.”⁷³ Bizde bu sözü dustur edinerek insan motifini Kur’an diliyle açıkladık. İnsan cisim ve ruhtan meydana gelmiş, başta bir ifadeyle hem ulvi hemde sufli alemin bir numunesidir. İnsanoğlunun ilk atası topraktan, yani “enasır-ı erba” (dört unsur) toprak, hava, su ve ateşten meydana gelmiştir. Mademki insan bu iki alemin bir numunesi olarak Allah’ın cemalini aksettiren bir aynadır. İnsan bu yönüyle Allah’ın evidir (Beytullah, Sıratı müstakimdir. Bunlar insanların sıfatlarıdır. İlim, hikmet, Melek, ahiret, cennet, Peygamberlik, Evliyalık gibi şeylerin hepside insanın makamıdır. Fakat başka bir yönüyle de insan şeytandır, cehennemdir ve en aşağı mertebedir. İnsan zayıftır nefsinin esiridir. Zalimdir, haindir, nankördür, fitne ve fesat sahibidir, katildir, cimridir, günahkardır. İşte bu iki kavramlı ve bir birine zıt olan iki unsuru bir arada bulunduran yegane varlık insandır.

İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su

Bir hayata çattık ki hayata kurmuş pusu

Geldi ölümlü yalan gitti ölümsüz gerçek;

Siz, hayat süren leşler sizi kim dirilecek?

⁷⁰ Hacc,22/ 5-7,46,73-74

⁷¹ Zariyat,51/56-58

⁷² Münafikun,63/9-10

⁷³ Tirmizi,2906

İnsandır sanıyordum mukaddes yükü hamal
Hamallık ki, sonunda ne rütbe ne de mal
Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan
Ve ayrılık, anneden, vatandan arkadaştan.

N.F.K

BİBLİYOGRAFYA

- ATEŞ, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul 1988.
- BOLAY, Süleyman Hayri, "Akıl" Mad. İ.A. C.II, İstanbul 1989.
- BUCAİLLE, Mavrice, **İnsanın Kökeni Nedir?** (Çev: Ali Ünal), İstanbul 1984.
- DAVUDOĞLU, Ahmed, **Tibyan Tefsiri**, C.I, İstanbul ?.
- EBUSUUD EFENDİ, Muhammed b. Muhammed el-Amadi, **İrşadü'l-Akl's Selim ila Mezayel-Kur'an-il Kerim**, C.I, Beyrut ?.
- EI-BAĞDADİ, Muhammed b. Abdi'l Hamid, **Ruhul Meani**, C.I, Beyrut 1985.
- EI-CİSR, A. Nedim, **İlim Felsefe- Kur'an Işığında İman**, (Çev:Remzi Barışık), İstanbul 1981.
- EI-KASİMİ, Muhammed Cemaletdin, **Tefsiru'l Kasimi**, C.I-III, Beyrut 1994.
- EI-KURTUBİ, Ebi Abdullah Muhammed b. Ahmed el- Ensari, **el-Camiu'l Ahkamu'l Kur'an**, C.I, Beyrut 1993.
- Ez-ZAMAŞERİ, Muhammed b. Ömer, **el-Keşşaf**, C.I, Kahire 1987.
- HAKKI, İsmail, **Tefsiru Ruhul Beyan**, C.I, İstanbul 1389.
- HEYET, **İslam Gerçeği**, Ankara 1995.
- KOÇYİĞİT, Talat, **Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri**, C.I, Ankara 1990.
- KUR'AN-I KERİM**
- KUTUP, Seyyid, **Fizilal-il Kur'an**, (Çev:B. Karlıağa-M.E.Saraç-İ.H.Şengüler), C.III, İstanbul 1968.
- VEHBİ, Mehmed, **Hulasatu'l Beyan**, C.I-II, İstanbul 1990.
- YAZIR, Elmalı, **Hak Dini Kur'an Dili**, C.II, İstanbul 1971.